

ΣΑΒΒΑΤΟΚΥΡΙΑΚΟ 25-26 ΙΟΥΛΙΟΥ 2020

ΓΝΩΜΗ

ΤΟΥ ΓΙΩΡΓΟΥ
ΚΑΛΑΝΤΖΗ

Ο δίκαιος αγώνας μας

Η Αγία Σοφία χάθηκε το 1453 όταν η Αυτοκρατορία, καθημαγμένη από τους εμφυλίους, αποκομμένη από τη Δύση και παραδομένη στον θρησκευτικό φανατισμό και τη μισαλλοδοξία, κατέρρευσε. Η ευκαιρία να ξαναβρεί το αλλοτινό της μεγαλείο χάθηκε στις φλόγες του εθνικού διχασμού βενιζελικών - βασιλικών. Ομως η μεγαλύτερη απώλεια δεν ήταν η Αγία Σοφία. Ήταν η γενοκτονία του μικρασιατικού και ποντιακού Ελληνισμού, η εκμηδένιση του Ελληνισμού της Πόλης και η τουρκική εισβολή στην Κύπρο. Το δάκρυ και η προσευχή μας ας είναι για τους νεκρούς μας, τις αλψμόνητες πατρίδες και την κατεχόμενη Κύπρο.

Αν εμείς μόνοι μας δεν είμαστε ικανοί και αποφασισμένοι να υπερασπιστούμε την πατρίδα, την οικογένεια, την τιμή, τη ζωή και την περιουσία μας, κανείς άλλος δεν θα το κάνει για μας. Αυτό προϋποθέτει ισχυρό κράτος, δηλαδή ισχυρή δημοκρατία, ισχυρή οικονομία, ισχυρό στρατό και ισχυρές συμμαχίες. Είμαστε λιγότεροι, πολύ λιγότεροι, και ο μόνος τρόπος για να μην καταλήξουμε ένας δορυφόρος μιας νέας Οθωμανικής Αυτοκρατορίας είναι να είμαστε καλύτεροι, πολύ καλύτεροι.

Αν όμως, παρασυρμένοι από τον θυμό και τον πόνο, αναγάγουμε σε πρότυπο της σκέψης και της πράξης μας τους Τούρκους, τότε θα καταλήξουμε να τους μιμούμαστε και, ως γνωστόν, το πρωτότυπο είναι πάντα καλύτερο.

Η απάντηση στη βαρβαρότητα, στην επιθετικότητα και στον ρατσισμό των «λευκών Τούρκων» δεν είναι να γίνουμε πιο βάρβαροι, πιο ρατσιστές, πιο «τσαμπουκάδες». Η απάντηση είναι ο έξυπνος πατριωτισμός που εκκινεί από τα μεγάλα συγκριτικά μας πλεονεκτήματα, τη δημοκρατία, τη συμμετοχή στην Ευρώπη, το ευρώ, τον πολιτισμό μας και το γενικό επίπεδο μόρφωσης του πληθυσμού μας.

Ο Ερντογάν οδηγεί τη χώρα του στα βήματα του Σελίμ Α', όταν η Οθωμανική Αυτοκρατορία επεκτάθηκε στην Ανατολή και ο σουλτάνος έλαβε τον τίτλο του χαλίφη, δηλαδή του αρχηγού και υπερασπιστή όλων των μουσουλμάνων απανταχού της γης. Η μετατροπή της Αγίας Σοφίας σε τζαμί δεν είναι μόνο μια κίνηση με εσωτερική πολιτική στόχευση, αλλά και ένα ξεκάθαρο μήνυμα διεθνώς. Ο Ερντογάν γνωρίζει πολύ καλά τη δύναμη του πολιτικού Ισλάμ και αυτήν ακριβώς θέλει να χρησιμοποιήσει προς όφελος της χώρας του.

Εξυπνος πατριωτισμός, στη συγκεκριμένη περίπτωση, σημαίνει να μην κάνουμε το λάθος στο οποίο μας σπρώχνει η Τουρκία, δηλαδή να μη στραφούμε κατά του Ισλάμ είτε με συμβολικές (αλλά άχρηστες και αυτοκαταστροφικές) κινήσεις, όπως η κατάργηση του κρατικού Ισλαμικού Τεμένους Αθηνών, είτε δαιμονοποιώντας τους μουσουλμάνους συμπολίτες μας. Εγγυητής των δικαιωμάτων των μουσουλμάνων της χώρας μας δεν είναι ούτε ο Ερντογάν ούτε οποιοσδήποτε άλλος, παρά μόνο το Σύνταγμά μας και το ελληνικό κράτος. Οι έλληνες μουσουλμάνοι δεν είναι «όμηροι» των ελληνοτουρκικών σχέσεων, αλλά πολίτες ενός κράτους δικαίου, μιας δημοκρατίας που γεννήθηκε από αθεράπευτη αγάπη για την ελευθερία.

Ο τουρκικός κίνδυνος δεν πρέπει σε καμία περίπτωση να υποτιμηθεί, αλλά στον δίκαιο αγώνα μας εναντίον της τουρκικής απειλής δεν πρέπει να χάσουμε την ψυχή μας γιατί τότε θα χάσουμε και τον αγώνα.

Ο Γιώργος Καλαντζής είναι γενικός γραμματέας Θρησκευμάτων του υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων

Η ΑΠΟΦΑΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑ

Εργαλείο της νεο-οθωμανικής πολιτικής

Του Δημητρίου
Ν. Μόσχου

Η απόφαση για τη μετατροπή της Αγίας Σοφίας σε τζαμί είναι το αποκορύφωμα από μια σειρά τέτοιων ενεργειών, οι οποίες κρατούν τουλάχιστον μία δεκαετία. Η Αγία Σοφία στη Νίκαια, που είναι του 7ου αιώνα το αρχικό κτίσμα, εκεί όπου έγινε η Εβδόμη Οικουμενική Σύνοδος είναι τζαμί από το 2011. Μετά είναι η Αγία Σοφία της Τραπεζούντας, το οποίο είναι κι αυτό ένα πάρα πολύ σημαντικό μνημείο, όλα αυτά ήταν Μουσεία εν τω μεταξύ, από το 1935. Πρόσφατα είχαμε μιλήσει και για τη Μονή της Χώρας, για την οποία περιμένουμε από τον περασμένο Νοέμβριο απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας και είναι ένας χώρος καταπληκτικός, γιατί υπάρχουν τα περίφημα μωσαϊκά απ' τη μια μεριά και το νότιο παρεκκλήσιό έχει εξαιρετικές τοιχογραφίες.

Ως πρώτο σχόλιο, είναι ξεκάθαρο ότι δεν πρόκειται για μία απαίτηση της κοινωνίας λόγω λειτουργικών θρησκευτικών αναγκών, οι οποίες θα πρέπει να καλυφθούν με λατρευτικούς χώρους που δεν τους έχουν. Δηλαδή, η Κωνσταντινούπολη έχει τόσες χιλιάδες μικρούς και μεγάλους λατρευτικούς χώρους, πολύ μεγάλα μουσουλμανικά τεμένη, όπως είναι το Μπλε Τζαμί κ.λπ., και δεν υπάρχει πραγματική ανάγκη για λατρευτικούς χώρους που δεν τους έχουν, δεν υπάρχει πραγματική ανάγκη της κοινωνίας, ούτε η ίδια η κοινωνία το ζητά. Σε πολλές περιπτώσεις μάλιστα καταγράφηκαν και πολλές αντιδράσεις και για την Τραπεζούντα και στη Νίκαια, για τα πολλά προβλήματα που δημιουργούνται, γιατί υπάρχει απώλεια εσόδων κ.λπ. Αυτό όμως το οποίο φαίνεται ως πρώτο στοιχείο, είναι μια οριοθέτηση ανάμεσα σε δύο κόσμους της οποίας προσπαθεί να ηγηθεί ο πρόεδρος της Τουρκίας, να φτιάξει δηλαδή ένα διαχωριστικό φράγμα, το οποίο θα πηγαίνει κατά μήκος των θρησκειών. Αυτό είναι το πιο αναχρονιστικό, θα λέγαμε, και αντιδραστικό από πλευράς πολιτικής και ιστορικής, γιατί ακριβώς χρησιμοποιεί, εργαλείοποιεί μία πολύ σημαντική λειτουργία, ανεξάρτητα αν είμαστε χριστιανοί ή όχι. Προσπαθεί να τους εντάξει σε ένα παγκόσμιο πλαίσιο, όπως το φαντόζονται, μέσα από μία ειδική εκδοχή του Ισλάμ, γι' αυτό μιλάμε για νεο-οθωμανισμό.

Στην Οθωμανική Αυτοκρατορία πράγματι συνυπήρχαν λαοί και θρησκείες, αλλά υπήρχαν με έναν συγκεκριμένο τρόπο. Δηλαδή στο δημόσιο χώρο υπήρχε μια αντίληψη επιβολής, νίκης, υπεροχής, κατάσχισης του λόγου του Ισλάμ. Από εκεί και πέρα οι άλλοι συμμετείχαν σε κάποιες υποδεέστερες θέσεις,

οριοθετημένες. Αυτό, νομίζω, τώρα επανέρχεται σαν μοντέλο. Το κεμαλικό μοντέλο έλεγε θέλουμε ένα λαϊκό κράτος, που βέβαια έκανε εθνική ομογενοποίηση με βίαιο τρόπο. Ήταν βέβαια τέτοια η εποχή, ο εικοστός αιώνας, και αφωμοίωσε το μοντέλο αυτό τα πιο βάρβαρα διδάγματα όλων αυτών των (εθνικών) κινήσεων που υπήρχαν συνολικότερα παγκοσμίως. Αλλά υπήρχε αυτή η τάση, με τον άλφα ή με τον βήτα τρόπο έφερε μια λαϊκή, όπως λέμε συνήθως, δηλαδή κοσμική μορφή στο δημόσιο χώρο. Δεν είχε δηλαδή τα θρησκευτικά στοιχεία, τα σύμβολα να παίζουν έναν τέτοιο κεντρικό ρόλο. Τώρα αυτό ανατρέπεται. Προσπαθεί τελοσπάντων να το ανατρέψει ο Ερντογάν, φτιάχνοντας ένα καινούργιο παγκοσμιοποιητικό όραμα, στο οποίο το Ισλάμ θα είναι στο κεντρικό σημείο του δημόσιου χώρου και μέσα σ' αυτό η Τουρκία και ειδικά η Κωνσταντινούπολη, θα παίζουν έναν κεντρικό ρόλο. Γιατί η Κωνσταντινούπολη, μαζί με ορισμένες άλλες πόλεις, όπως είναι η Μέκκα, τα Ιεροσόλυμα, το Κάιρο κ.λπ., έχουν μια ιδιαίτερη συμβολική τοποθέτηση μέσα σε αυτή την ισλαμική γεωγραφία. Αυτό είναι νομίζω το βασικό χαρακτηριστικό αυτής της κίνησής του.

Το πρόβλημά μας απέναντι σε όλη αυτή την ιστορία ποιο είναι; Φεύγουμε από το συγκεκριμένο ζήτημα της Αγίας Σοφίας εδώ και πάμε στο ότι μέσα σ' αυτή τη διαδικασία δημιουργείται ένας βαθύς διαχασμός. Είναι βαθειά δικαστική διαδικασία, είναι μια βαθειά μισαλλόδοξη διαδικασία. Στην προσπάθεια, δηλαδή να φτιάξεις ένα καινούργιο παγκοσμιοποιητικό σχήμα, όπως είπα, εργαλείοποιείς ένα πολύ κεντρικό ζήτημα, που είναι οι έσχατες αναζητήσεις του νοήματος της ζωής, του κόσμου, για τον άνθρωπο, γιατί αυτό είναι η θρησκεία, το εργαλείοποιείς λοιπόν για να φτάσεις δύο κόσμους. Αυτό το πράγμα από μόνο του παράγει βία, παράγει καταστροφή. Πράγμα που δεν ισχύει μόνο για τους μουσουλμάνους. Όταν προσπαθείς να οριοθετήσεις στον δημόσιο χώρο με τρόπο επιβολής τη θρησκεία, μακροπρόθεσμα αυτό είναι πάρα πολύ κακό. Έτσι ειπώθηκαν και αυτά για τον ασβέστη. Εκείνος ο πολιτικός που είπε, δεν χρειαζόμαστε το δικαστήριο, έχουμε ήδη ετομάσει τους κουβάδες με τον ασβέστη, για να επιχρίσουν τα ψηφιδωτά προφανώς.

Κίνδυνοι για το μνημείο

Και εδώ ερχόμαστε στους κινδύνους που απειλούνται για το μνημείο, με την χρήση του ως λατρευτικού χώρου. Ομολογουμένως, για να βάζουμε τα πράγματα στη σωστή τους διάσταση, αυτό ισχύει σε πάρα πολλές περιπτώσεις με χριστιανικά μνημεία στην Τουρκία και υπάρχουν ίσως λύσεις. Έχουμε, ας πούμε, το ναό των Αγίων Σεργίου και Βάκκου, τη λεγόμενη

Κιουτσούκ, την μικρή Αγιασοφιά, ή έχουμε τη Μονή Λιβός. Υπάρχουν τέτοια μνημεία και βέβαια εκεί υπάρχει μεν μία συντήρηση, πολλές φορές αξιοπρεπής. Αλλά μνημεία όπως η Αγία Σοφία, υπερβαίνουν κατά πολύ τις δυνατότητες αυτές, οπότε αυτό το μοντέλο, να είναι δηλαδή και λατρευτικός χώρος και επισκέψιμο μνημείο, που έχει μεν κάποιο στοιχείο συμβίωσης, αλλά μακροπρόθεσμα δεν είναι βιώσιμο για να διατηρήσει αυτό το μνημείο. Και όπως είπαμε, εάν ανοίξει τη δυναμική της επέμβασης, δεν ξέρουμε ως πού θα φτάσει. Τώρα μιλούν για μια τεχνική δυνατότητα να φωτίσουν, να σκοτεινιάσουν τα ψηφιδωτά κ.λπ. Ναι, αλλά όταν δεν θα υπάρχουν τα χρήματα, διότι αυτή τη στιγμή υπάρχει ένα έσοδο, ένα εισιτήριο αρκετά αλμυρό και πάει εκατομύρια κόσμος. Άρα αυτό κοπεί, πώς θα συντηρηθεί όλο αυτό το μνημείο και μάλιστα έχοντας ανοίξει τη δυναμική ότι πρέπει να καλύψουμε και να σβήσουμε. Λένε ότι έτσι έχουν σωθεί τα ψηφιδωτά. Πράγματι έχουν σωθεί ορισμένα, όχι όλα, αλλά δεν ξέρουμε πλέον τι μέλλον έχουν. Πρέπει να πούμε και αυτό, γιατί και πολλές φορές συζητιέται, ότι ο ίδιος ο Μωάμεθ ο Πορθητής φρόντισε να διατηρήσει την Αγία Σοφία. Αλλά, το 1517, υπήρξε τελικά συνολική ανατροπή (αυτού του καθεστώτος) μέσα από την παρουσία του Χαλιφάτου στην Κωνσταντινούπολη. Σήμερα, δεν ξέρω κατά πόσον μπορούμε να ξαναπάμε στο 1517.

Θα ήθελα να μου επιτρέψετε ένα πολύ μικρό αποσπασματάκι από τον π. Βασίλειο Γοντικάκη, προηγούμενο της Μονής Ιβήρων. Στην δεκαετία του 1980 έγινε μια ομιλία του και κάποιος του είπε, πήγα στην Αγία Σοφία, έκανα ένα ζουμ και είδα και μας έχουν κάνει καταστροφές και πρέπει να κάνουμε πόλεμο, να την πάρουμε πίσω κ.λπ. Του απάντησε λοιπόν πολύ ωραία ο π. Βασίλειος: «Μπαίνοντας μέσα στην Αγία Σοφία νιώθεις ότι βγαίνεις στο ύπαιθρο και ότι αυτή η Εκκλησία δεν σώζει μονάχα τους Έλληνες, αλλά και τους Τούρκους και όλο τον κόσμο. Οπότε εφ' όσον χτίστηκε δεν πρόκειται ποτέ να καταρρεύσει, έστω κι αν γίνει σκόνη. Εκεί δεν πηγαίνουμε με το να πάμε μερικά χιλιόμετρα μ' αυτοκίνητο ή με τανκς ή να κάνουμε ζουμ, αλλά αν όλοι εμείς αναρθούμε στο ύψος της Αγια-Σοφιάς και αγιασοφιά είναι κάθε μια θεία λειτουργία και κάθε ορθόδοξος ξεχωριστά. Γινόμενοι εμείς Αγία Σοφία δεν νικάμε τους Τούρκους, αλλά νικούν και οι Τούρκοι, νικάει ο άνθρωπος ολόκληρος.» (περιοδικό «Σημάδια», τ. 6-7 (1984). Ας κρατήσουμε αυτό το πνεύμα του έκτισε την Αγία Σοφία και να απομακρυνθούμε λίγο από τη σκοτεινή πραγματικότητα.

Ο Δημήτρης Μόσχος είναι Αναπληρωτής καθηγητής στο ΕΚΠΑ